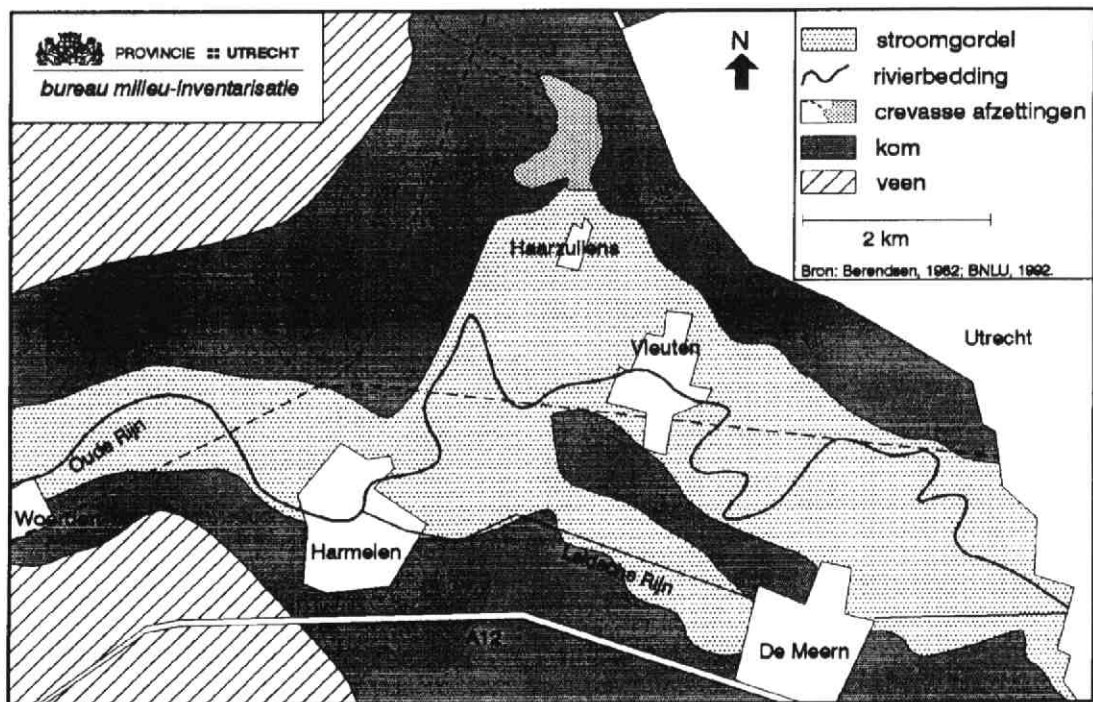

Fysisch geografische beschrijving van het gebied rond Vleuten

Het gebied rond Vleuten behoort, fysisch geografisch gezien, grotendeels tot het rivierkleigebied. De rivier de Oude Rijn heeft hier in het verleden een stroomrug opgebouwd met een breedte variërend van 2 km nabij de westgrens van de stad Utrecht tot 1 km nabij Woerden (afb. 1). Tussen Harmelen en Woerden bevat de stroomrug een watervoerende restgeul: de huidige Oude Rijn. Tussen Utrecht en Harmelen is nog een dichtgeslibde restgeul aanwezig, waarin thans enkele weteringen liggen (Alendorper wetering, Vleutense wetering, Bijleveld). De Oude Rijn stroomrug behoort tezamen met o.a. de

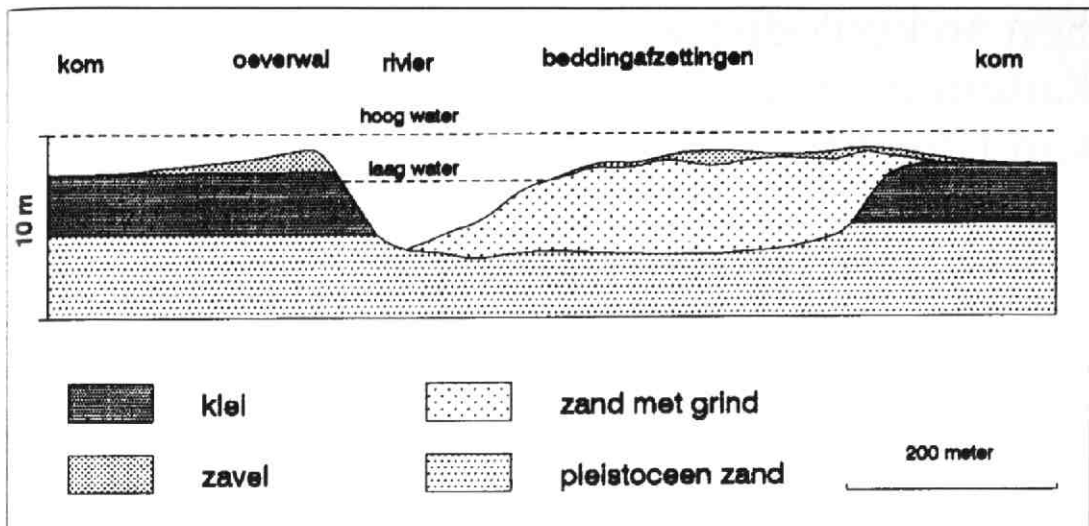
staat. Indien de stroomgordel als een rug in het landschap zichtbaar is, wordt gesproken van een stroomrug. Het fijnere materiaal kwam op grotere afstand van de bedding tot bezinking. Hier ontstonden de vaak uitgestrekte en laaggelegen kommen die bestaan uit dikke kleilagen. In de kommen kon onder natte omstandigheden veenvorming optreden. De bedding van een onbedijkte meanderende rivier verplaatst zich voortdurend door erosie aan de buitenbochten, waar de stroomsnelheden het grootst zijn, en door sedimentatie aan de binnenbochten, waar de stroomsnelheden het laagst zijn. Op plaatsen

stroomruggen van Kromme Rijn en Vecht tot het Utrechtse stroomstelsel. Dit stroomstelsel was gedurende ca. 4500 jaar een van de belangrijkste rivierarmen in Nederland. Voordat de rivieren bedijkt werden, werd bij een overstroming van de bedding het door de rivier vervoerde relatief grove materiaal op korte afstand van de bedding afgezet. Vlak naast de rivierbedding ontstond hierdoor een oeverwal die bij elke overstroming verder werd opgehoogd (afb.2). De beddingafzettingen en de oeverafzettingen van een meanderende rivier vormen tezamen de stroomgordel die voornamelijk uit grind, zand en zavel be-

afb.1 Ligging van de afzettingen van de Oude Rijn.

waar de rivier bij hoog water door de oeverwallen breekt ontstaan crevasse-afzettingen die in de richting van de kommen steeds smaller worden en tusslotte niet meer te vervolgen zijn. Vanwege de relatief hoge ligging en goede natuurlijke ontwatering zijn de stroomruggen al heel vroeg door de mens als woongebied uitgekozen. In het rivierkleigebied zijn vrijwel alle oudere steden en dorpen op de stroomruggen ontstaan. Bovendien zijn de stroomruggen

afb. 2 Schematisch lithologisch profiel van een meanderende rivier.

meestal goed geschikt voor allerlei takken van landbouw. De verkaveling heeft over het algemeen een divers en onregelmatig karakter. De kommen daarentegen zijn lange tijd ongeschikt geweest voor bewoning vanwege de natte ligging en slappe ondergrond. Na ontginning ontstond een veelal regelmatige verkaveling met relatief lange en smalle percelen gescheiden door watergangen.

Uit dateringen is gebleken dat de Oude Rijn stroomgordel is opgebouwd door een rivier die bestaan heeft van ca. 3600 voor Chr. tot ca. 1150 na Chr. De eindfase van de Oude Rijn valt samen met de eindfase van de Kromme Rijn die is bepaald door de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in het begin van de 12e eeuw. Bekend is dat de Oude Rijn rond 780 na Chr. nog bevaarbaar was. Daarna is de bedding tussen Utrecht en Harmelen verzand waardoor de afwatering van de Kromme Rijn voornamelijk via de Vecht verliep. De Leidsche Rijn is een gegraven verbinding die de scheepvaartfunctie van de verzande Oude Rijn tussen Harmelen en Utrecht heeft overgenomen.

De stroomrug van de Oude Rijn is in bodemkundig en geomorfologisch opzicht redelijk scherp begrensd. Op ca. 100 meter afstand van de overwegend zandige stroomrug begint de uit klei en veen bestaande kom. Opvallend zijn de crevasse-afzettingen die als een waaier grenzen aan de "buitenbocht" van de Oude Rijn stroomrug ten noorden van Haarzuilens. Het hoogteverschil tussen stroomrug en kom bedraagt thans maximaal ca. 2,5 meter. Ten behoeve van de baksteenindustrie zijn grote delen van de

stroomrug in het verleden afgegraven (afgevet). Dit afvetten vond soms in zeer onregelmatige patronen plaats. Soms werd er te diep afgevet waardoor het land te nat werd voor landbouwkundig gebruik. Het met bos beplante Vijverbos nabij Harmelen is hier een voorbeeld van. De oorspronkelijke bedding van de Oude Rijn tussen Vleuten en de Meern is door afvetten nog nauwelijks terug te vinden.

De aanzienlijke breedte van de stroomrug tussen Utrecht en Harmelen houdt verband met het voorkomen van Pleistoceen zand (dekzand) op 2 a 3 meter beneden het maaiveld. In het dekzand kon de rivier zich namelijk gemakkelijk verleggen. Ten westen van Harmelen, waar het dekzand dieper voorkomt en de rivier tussen dikke veenpakketten ligt, is de stroomrug aanmerkelijk smaller. Vanwege de ouderdom van de stroomrug zal de rivier vele malen haar loop binnen de stroomrug verlegd hebben waardoor het sediment vele malen omgewerkt werd. Alleen de jongste fase van de Oude Rijn kan in de nu nog zichtbare en deels watervoerende bedding herkend worden.

A.A. Brombacher

Literatuur:

Berendsen, H.J.A., 1982, *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht*, Rijksuniversiteit Utrecht;

Beleidsplan natuur en landschap, 1992, provincie Utrecht;

Bodemkaart van Nederland 1:50.000 kaartblad 31 oost, 1970, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

